

Генерал-мајор проф. др Митар Ковач
Редовни професор, Универзитет одбране
Начелник, Управа за стратегијско планирање
Министарство одбране Републике Србије

УЛОГА ОРУЖАНИХ СНАГА У ИЗГРАДЊИ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВЕ*

Сажетак

Да би се сагледало место и улога оружаних снага и војне силе данас у свету неопходно је анализирати савремена гледишта о сили уопште, њеној условљености, научно-технолошким достигнућима и њиховом утицају на националну безбедност. На основу тих сазнања утврђују се тенденције у структурирању и развоју система националне безбедности. Оружане снаге кроз историју су биле главни носилац националне безбедности, а војна сила је била у функцији заштите или остварења националних интереса. Данас оружане снаге јесу битан подсистем националне безбедности код глобалних и регионалних сила, док се код малих држава из више разлога доводи у питање обим и садржај учешћа, као и могућности оружаних снага да партиципирају суштински у очувању и изградњи националне безбедности. Државе, као системи и националне институције, све више губе реалну моћ јер немају довољне изворе финансирања, првенствено због новог приступа националним економијама и глобализације, као и начина приватизације великих државних система у тим државама. Данас су мале и неразвијене земље суштински без реалне моћи са скромним капацитетима и оперативним способностима оружаних снага. Те државе су релативно суверене и присиљене су на прихватање решења у међународним односима, која су у супротности са њиховим

* У раду је саопштен део резултата истраживања на пројекту „Рентабилни извор нових технологија и концентрација одбране кроз друштвене промене и стратешке оријентације Србије у 21. веку (ИИИ47029 МНТ РС) који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

националним интересима. Оружане снаге у тим државама су мале и не одговарају стварним потребама националне одбране. Оне су све више у функцији партиципације у регионалним одбрамбеним савезима и у извршавању задатака помоћи цивилном друштву ради супротстављања ризицима и претњама безбедности. Кроз транзицију, мале, неразвијене и средње развијене земље су у знатној мери умањиле капацитете и одбрамбене способности, у погледу аутономности одбране и ослонца на властите снаге. Након транзиције привредних и економских система тих држава процентуално и номинално смањило се обим финансијских средстава за финансирање оружаных снага. Те оружане снаге нису у стању да се модернизују у целости, нити да одговоре реалним потребама одбране у традиционалном схватању садржаја тог појма, у складу са захтевима који проистичу из физиономије савремених ратова и оружане борбе. Због тога решавање проблема безбедности и одбране најчешће траже у чланству или учешћу у различитим формама регионалног организовања или у савезима и одбрамбеним иницијативама више држава, које повезују заједнички интереси.

Кључне речи: национална безбедност, међународни односи, систем безбедности, држава, моћ, сила, оружане снаге, војска, рат, оружана борба, борбени системи

ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ САВРЕМЕНИХ ДРЖАВА

Безбедност као функција ‘нераздвојни је атрибут државе и подразумева вршење послова безбедности ради заштите одређених вредности’¹⁾, без обзира на друштвено уређење, политички систем и облик власти. Функција безбедности и организација безбедности чине систем безбедности држава, који је условљен деловањем различитих чинилаца из екстерног и интерног окружења.

Безбедносна функција, која је била у неким државама подруштвљена, данас је примарно државна функција, коју карактерише подржављеност где активну улогу у остваривању имају субјекти у оквиру државног система, али и приватни субјекти безбедности који су под надзором државе.

У савременом поимању, систем безбедности, као облик испољавања безбедносне функције конкретне државе, региона и међународне заједнице, базира се на националном, регионалном или

1) Ковачевић Сретен, *Основи система ДСЗ*, ВШУП, Београд, 1980, стр. 14.

глобалном систему безбедности. У епицентру тих система јесте држава. Она је та друштвена институција у области националног и међународног права која пружа легитимитет и заштиту друштва и својим чињењем или нечињењем утиче на стање безбедности.

У целокупном историјском развоју, државе су исказивале сталну потребу да обезбеде што већу безбедност и сигурност својих грађана и да заштите виталне интересе. Међутим, развојем цивилизације константно су се увећавали и усложњавали ризици и претње безбедности, што укупну безбедносну ситуацију у свету чини неизвеснијом, на националном, регионалном и међународном плану. Због тога се с правом може рећи да се савремени свет развија у сложеним и конфликтним односима и да се налази у сталној политичко-безбедносној нестабилности.

Као одговор на такво стање у међународним односима, свака држава и друштвена заједница настоји да обезбеди политичке и безбедносне услове за владавину закона и развој демократије, као елементарних претпоставки за успешан развој у свим областима друштвеног живота. Да би могла успешно да штити виталне вредности и интересе, свака држава организује безбедносне и заштитне механизме, који пружају безбедносне услуге.

Историјски гледано, одлучујући елеменат у остваривању безбедности најдуже време почивао је на војној сили. У другој половини XX века безбедносна парадигма нагло се променила и превазишла тај обим и садржај појма. Извор моћи државе померио се са строго војне димензије ка спољној политици, економији, науци, технологији, знању и сл. Деструктивни капацитети нуклеарног и конвенционалног оружја, све више постају претња миру и безбедности. Врховни научни ауторитети указују на потребу стварања безбедносног поретка који би паралисао државну моћ нуклеарних сила и успоставио један вид наднационалне, недржавне контроле.

Према бројним савременим ауторима, национална безбедносна политика државе зависи од врсте и распрострањености државних и националних интереса, те актуелних и потенцијалних претњи које те интересе угрожавају или их могу угрозити. Претње могу бити: политичке, економске, војне, демографске, социјалне, професионалне, едукативне, еколошке и претње изазване дугорочним прикривеним деловањем ретроградних снага у свим областима друштвеног живота.

Проблеми дефинисања појма национална безбедност долазе до пуног изражаја тек када треба да се идентификују вредности које могу бити угрожене и када треба дефинисати виталне државне и

националне интересе које треба да штите подсистеми и елементи система националне безбедности. У том смислу, под националном безбедношћу можемо подразумевати способност државе да заштити виталне вредности и интересе друштва, као и појединаца, од спољних и унутрашњих извора угрожавања и угрожености и да тиме обезбеди опште услове за несметани политички, економски, социјални и културни и свеколики друштвени развој.

С обзиром на актуелна кретања и основне тенденције у развоју националне и међународне безбедности, све више се уочава тренд да мале и средње развијене земље немају реалну моћ нити ресурсе да гарантују заштиту виталних националних интереса, те да то једино могу да чине кроз сарадњу са другим државама, као субјектима међународног права. Зато се често у радовима који разматрају међународне односе истиче да је геостратегија уступила место геоекономији, која је опустошила реалну моћ државе, у изворном традиционалном значењу тог појма.

Ханс Моргентхау (*Hans J. Morgenthau*) је у делу “*Политика међу народима: борба за силу и мир*,” на целовит начин образложио свој концепт реалистичке теорије међународних односа у шест принципа²⁾. У изложеним принципима тежиште се заснива на концепту националних интереса и моћи држава. По мишљењу овог аутора, основни фактори који опредељују моћ националних држава су: географски положај, национални ресурси, војна способност, становништво, квалитет дипломатије у вођењу спољне политике, индустријски капацитети итд., са видовима њеног ограничавања путем равнотеже моћи.

Стратешка слика света, поред настојања да се изгради униполарни свет, промењена је мимо основних критеријума који су дефинисани у оквиру пројекта “новог светског поретка”. На сцену су ступили многобројни и разнородни недржавни актери безбедносних изазова, ризика и претњи. У смислу безбедности, у самом епицентру решавања безбедносних изазова, ризика и претњи и даље је остала држава са својим правом на одбрану и инструментима државе. Поред војне компоненте, у безбедност су укључени друштвени, економски и еколошки елементи. Приватни сектор и невладине организације могу бити од користи, али само као помоћне полуге у невојним сферама безбедности.³⁾

2) Видети шире: Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The struggle for Power and Peace*, New York, 1948. p. 4-14.

3) Аврамов, Смиља, «Безбедност у 21. веку», *Научна изграђеност и чиниоци војне стратегије, Зборник радова СИМВОН 2001*, Институт ратне вештине, Београд, 2001, стр. 442.

Имајући у виду огромне противречности у међународним односима, нестабилност, ратове и оружане сукобе у појединим деловима света тешко је дати поуздан одговор на проблем могућности превазилажења политике силе и војне силе у међународним односима, јер је присутан асиметричан процес дезинтеграционих и интеграционих процеса. Интеграциони и дезинтеграциони процеси, у погледу њиховог утицаја на мир и безбедност у свету, остали су карактеристика савременог света, тако да се са знатном поузданошћу може рећи да се политика примене силе и војне силе наставља, као константан изазов безбедности народа и држава.

Основни ставови из тих предвиђања могу се сажети у констатације да се стратегијско безбедносно окружење свих субјеката међународних односа знатно променило и да се још увек значајно и интензивно мења. “Живимо у динамичном периоду у коме се драматичне промене могу врло брзо десити. Два кључна фактора која управљају променама данас су *глобализација и технологија*. Глобализација тржишних економија и тежња за просперитетом повезује нације као никад пре. Користи од тога укључују економски развој, повећање личних слобода, демократизацију, побољшано образовање, људска права и прилику да се повећа благостање и обезбеди бољи квалитет живота.”⁴⁾

МЕСТО И УЛОГА ВОЈНЕ СИЛЕ У УКУПНОЈ МОЋИ САВРЕМЕНИХ ДРЖАВА

Сила се дефинише у филозофији као “снага, моћ, узрок кретања и промена”, а са психолошког становишта дефинише се као “оно што ствара промену, принцип делатности, односно све што утиче на промену у понашању и искуству.” У психологији, израз је неодређен, са нејасним разликовањем силе и енергије. По правилу има метафизичке импликације, нарочито када се наглашава материјална природа психичког⁵⁾

Да би се испољила одређена сила, неопходно је да постоји и одређена моћ за ту намеру. Ако се сила примењује за успостављање или заштиту функционисања унутрашњих друштвених односа, као и за одбрану од спољњег угрожавања безбедности, онда се може рећи да је она у функцији јачања укупне националне или држав-

4) Formica, D., JDCC, Joint Doctrine and Concepts Centre, Working session 1 of the OSCE seminar on Military doctrines & Defence Policies, 11 June 2001.

5) Видети шире: Вишњић, Д., *Научна изграђеност теорије стратегије* (докторска дисертација), Војна академија, Београд, 2003, стр. 81-85.

не безбедности. Као елемент друштвених односа, сила се користи када се друштвени конфликти не могу решити на миран начин. У оквиру друштвених односа, сила се употребљава при управљању државом, као средство за решавање друштвених противуречности социјалног, националног, верског или било ког другог карактера. Примена силе ради заштите државе, односно националних вредности, од спољњег угрожавања, претежно је у функцији одбране интегритета, суверенитета и територијалне целокупности. Она може имати и улогу одвраћања од угрожавања споља, односно супротстављања сили коју испољава агресор.

Сила је једно од основних и константних обележја државе, међународних односа, интеграционих и дезинтеграционих процеса у свету. Сила се користи за реализацију државних интереса и циљева. Посебне и појединачне вредности или интереси постижу се одговарајућом врстом силе и моћи (дипломатском, политичком, економском, војном, демографском, професионалном, информационом и сл.). Импликације успешног или неуспешног испољавања једне врсте силе могу различито деловати на примену и испољавање других врста силе.

У међународној заједници непрекидно су присутни и делују односи сила. Ти односи сматрају се природним, односно уобичајеним све док се сила не почне примењивати као форма принуде, да би се остварили дефинисани интереси и циљеви.⁶⁾ Историја међународних односа потврђује правилност, да је веома мала граница између примене силе према другом субјекту међународних односа, а да та примена силе не прерасте у насиље. Проблем контроле и ограничења примене силе у међународним односима присутан је колико и сами субјекти међународних односа.

Померање граница интересних зона и зона утицаја појединих држава изван простора њиховог непосредног окружења, а тиме и сучељавање њихових интереса далеко од својих граница, означило је нову фазу у еволуцији интегративних процеса. Њу карактерише настојање водећих политичких снага у свету за свеобухватније регулисање односа између држава са амбицијом да се легализују стечене позиције и заштите интереси актуелних центара моћи на рачун ограничавања моћи малих, неразвијених и средње развијених земаља, као и потенцијалних противника.

Спољна политика у свету, данас је у знатној мери милитаризована кроз често коришћење војне силе, “али ниједна операција

6) Исто, стр. 24.

није квалификована као рат”.⁷⁾ Све добронамерне критике политике САД-а у постхладноратовском периоду остале су без одјека, све до тренутка када је глобализам почео да испољава и негативне ефекте.⁸⁾ Анализом главних момената и догађаја у историји људског рода потврђује се изрека да “јаки чине оно што могу, а слаби прихватају оно што морају”.⁹⁾

Насупрот универзалистичком прилазу светској безбедности, актуелно је регионално повезивање и стварање регионалних безбедносних система, између којих би се успоставио висок степен координације.

Имајући у виду огромне противречности у међународним односима, нестабилност, ратове и оружане сукобе у појединим деловима света, тешко је дати поуздан одговор у вези са улогом и нивоом учешћа оружаних снага у креирању националне безбедности.

“Крсташки ратови у име демократије покренули су и нека фундаментална питања, посебно значајна за постхладноратовски период. Како такви походи уопште могу да се помире с традиционалном америчком доктрином о немешању у унутрашње послове других земаља? У којој мери ће им се подредити други циљеви, као што је, на пример, национална безбедност? Колику цену је Америка спремна да плати за унапређење својих вредности? Како ће истовремено избећи пренапрезање и повлачење? На та питања ће морати да одговори постхладноратовски свет у којем нам прве године Регановог мандата делују као давна прошлост.”¹⁰⁾

Узроци политичке борбе, па и свих других облика сукобљавања проистичу из супротстављености националних интереса и циљева у међународним и регионалним оквирима, јер се глобализација света не уређује на демократским начелима сарадње, равноправности и солидарности, већ путем економске, политичке и војне доминације. Концентрацијом капитала, економска моћ, а тиме и политички утицај мултинационалних компанија постао је пресудан.

Сила се може посматрати и као услов настанка и опстанка било које државе, јер је незамислива држава без поседовања одре-

7) Vacevich, A., J., «Policing Utopia. The Military Imperatives of Globalization», *The National Interest*, Summer, 1995, p. 5.

8) Аврамов, Смиља, «Безбедност у 21. веку», *Научна изградњеност и чиниоци војне стратегије, Зборник радова СИМВОН 2001*, Институт ратне вештине, Београд, 2001, стр. 429.

9) Thucydides, *History of Peloponnesian War*, Penguin, New York, 1972, p. 402.

10) Кисинџер, Хенри., *Дипломатија II*, Верзал прес, Београд, стр. 687.

ђене моћи и њеног испољавања у форми силе, у интердржавним и интрадржавним односима. Сила се не може издвојити из контекста било ког реалног сукоба. Често се у теорији међународних односа, теорији полемологије и полемистике (ратне вештине) појам силе изједначава са војном силом. Зато се војна сила дуго времена кроз историју сматрала централним појмом политике силе.

Државе и поред формално-правне једнакости у свету, суштински нису равноправне, јер не поседују исти капацитет моћи нити права, а самим тим ни могућност испољавања силе.¹¹⁾ Полазећи од чињенице да сила и моћ, у савременом свету, имају одлучујући утицај на развој међународне заједнице и међународних односа, заступници тих теорија на Западу сматрају да државе које имају највећу моћ морају имати и највећу одговорност за будућност света, а на основу тога и највећа права у погледу решавања најважнијих светских проблема. Малим и средње развијеним земљама, у свету где се њихов утицај мери могућношћу утицаја на међународна кретања, оставља се у суштини само могућност да се повинују утицају великих сила и да имају ограничен суверенитет у погледу решавања појединих унутрашњих и регионалних проблема.

БРОЈНА ВЕЛИЧИНА ОРУЖАНИХ СНАГА

У историји развоја међународне заједнице војна сила бележила је стални тренд повећања могућности деструкције, јер су се непрекидно усавршавали борбени системи, убојна средства и војна опрема. Тако прогресиван развој војне силе био је резултат финансијских улагања у војнонаменску индустрију, ради освајања нових технологија. Нове технологије су омогућавале повећање борбених могућности оружаних снага.

Са сталним повећањем борбених могућности, повећаван је и укупан број војника на планети, све до 1995. године, од када се бележи благи пад. Завршетком 20. века практично се завршава раздобље масовних војски, а прекретницу у том еволуцијском процесу чини Заливски рат 1991. године, који је квалитативно другачији од свих осталих сукоба у 20. веку и представља увод у оружане сукобе који су почетком 21. века добили назив “асиметрични ратови”.

11) Види шире, Стојановић, Ђ., Ђурић, Ж., *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 167-186.

Сл. 1 – Тренд заступљености припадника оружаних снага

Ради се о типу оружаних сукоба који редефинишу дотадашње законитости војне вештине и уносе нове елементе у тактику вођења ратних операција. Први пут у историји планери војних операција уводе својеврсну тржишну логику приликом разматрања употребе оружаних снага, јер су наоружање и сложена ратна техника крајем 20. века постали изузетно скупи. Једнако сложеним постало је управљање тим борбеним системима, што захтева посебан избор људства за посаде, ради што ефикаснијег и ефективнијег коришћења. На овај начин створени су услови за развој малих, потпуно професионалних и врло софистицираних оружаних снага.

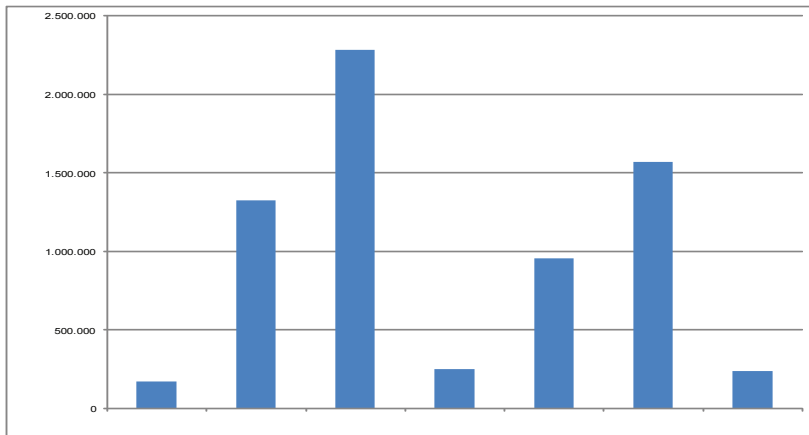
Ради сагледавања трендова развоја оружаних снага, за потребе израде овог рада, извршена је компаративна анализа, у функцији сагледавања одбрамбених параметара великих сила (Русија, Сједињене Америчке Државе, Велика Британија, Индија, Кина, Немачка и Француска) и поређења неких параметара оружаних снага Републике Србије, као мале земље, са оружаним снагама карактеристичних, а нама сличних држава по неким параметрима (Белгија, Бугарска, Грчка, Данска, Литванија, Мађарска, Словачка и Чешка).¹²⁾ Анализом су обухваћени следећи одбрамбени параметри: бројна величина оружаних снага, трошкови одбране и структура трошкова одбране.

Бројна величина оружаних снага је анализирана кроз сагледавање броја припадника оружаних снага и броја кључних борбе-

12) Под карактеристичним државама се подразумевају државе које имају приближан број становника и/или површину територије као Република Србија.

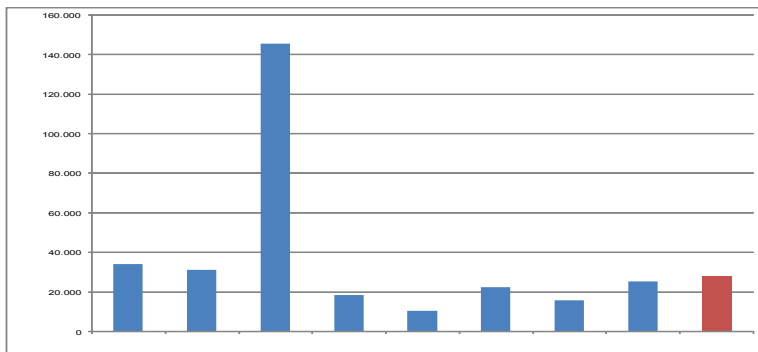
них система (авиона, хеликоптера, тенкова и артиљеријских оруђа).¹³⁾

Између великих сила постоје знатне разлике у географским, демографским, економским и другим карактеристикама. Такође, знатне разлике постоје и у броју припадника оружаних снага (графикон 1). Највећи број припадника оружаних снага има Кина (2.285.000), а најмањи Велика Британија (174.030).

Графикон 1 – Број припадника оружаних снага великих сила

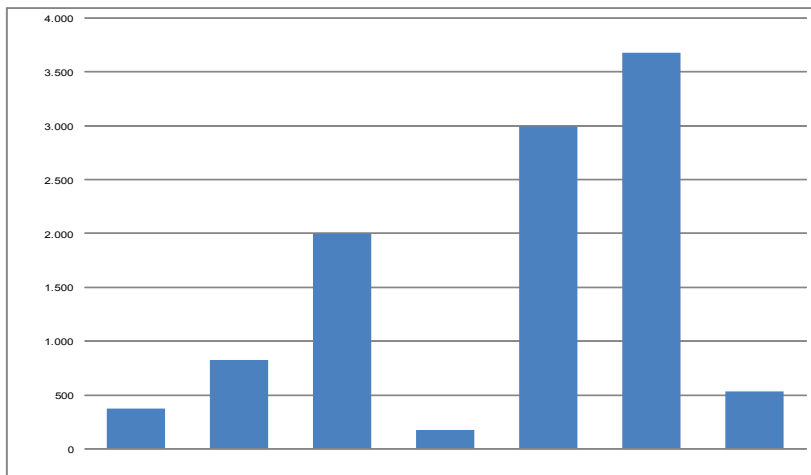
Број припадника оружаних снага карактеристичних држава приказан је на графикону 2. Највећи број припадника има Грчка (145.647), а најмањи Литванија (10.640).

Графикон 2 – Број припадника оружаних снага карактеристичних држава

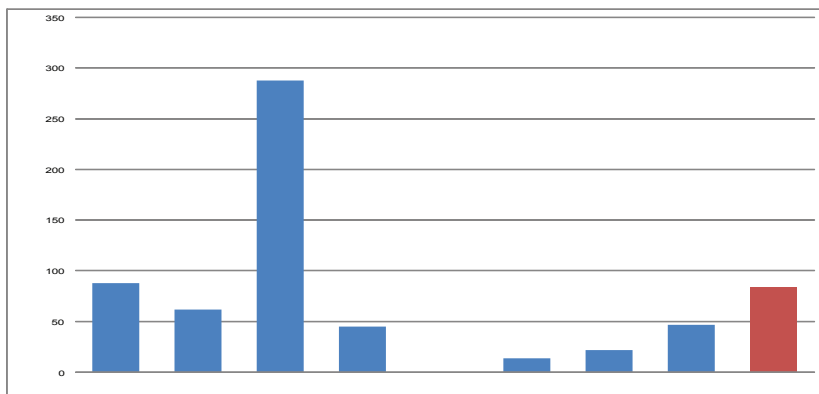
13) Подаци о броју припадника оружаних снага и кључних борбених система су преузети из часописа "The Military Balance 2012", The International Institute for Strategic Studies, London, 2012.

Од кључних борбених система анализиран је број борбених авиона, хеликоптера, тенкова и артиљеријских оруђа.¹⁴⁾ Највећи број борбених авиона имају Сједињене Америчке Државе - 3.682, а најмањи број Немачка - 182 (графикон 3).

Графикон 3 – Број борбених авиона великих сила

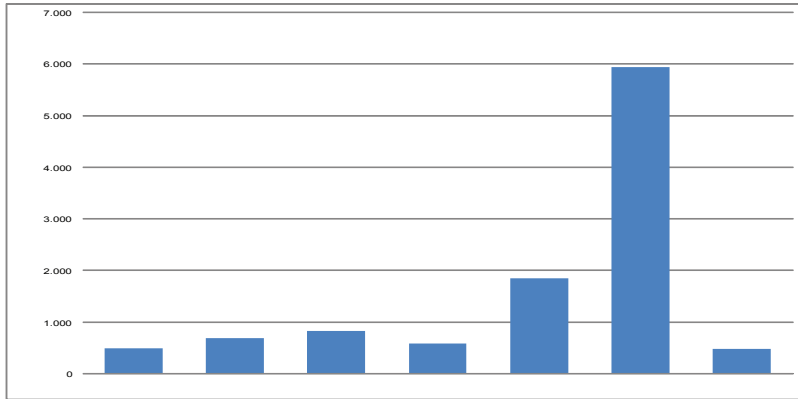
Од карактеристичних држава највећи број борбених авиона има Грчка (288), док Литванија не поседује ниједан борбени авион (графикон 4).

Графикон 4 – Број борбених авиона карактеристичних држава

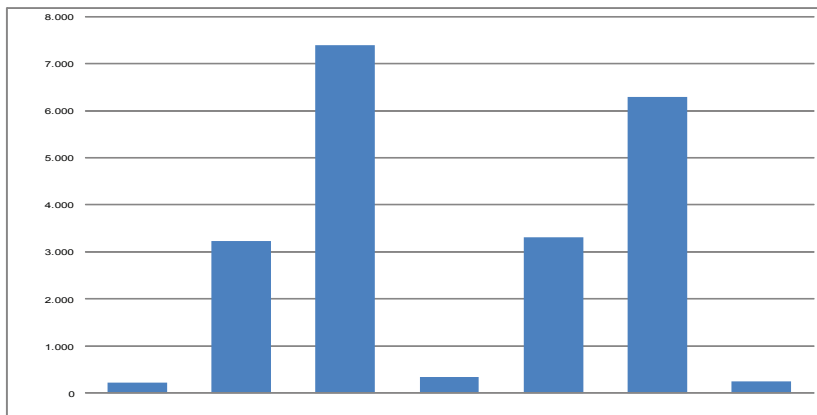
14) У анализи је разматран само број кључних борбених система, без узимања у обзир њихових тактичко-техничких карактеристика. Због тога се може рећи да се ради о простом квантитативном а не квалитативном поређењу. Када би се урадило квалитативно поређење онда би водеће велике силе биле у још већој предности.

Србија има више борбених авиона од већине карактеристичних држава, изузев Грчке и Белгије. Број хеликоптера великих сила приказан је на графикану 5. Највећи број хеликоптера има САД (5.948), а најмањи број Француска (485).

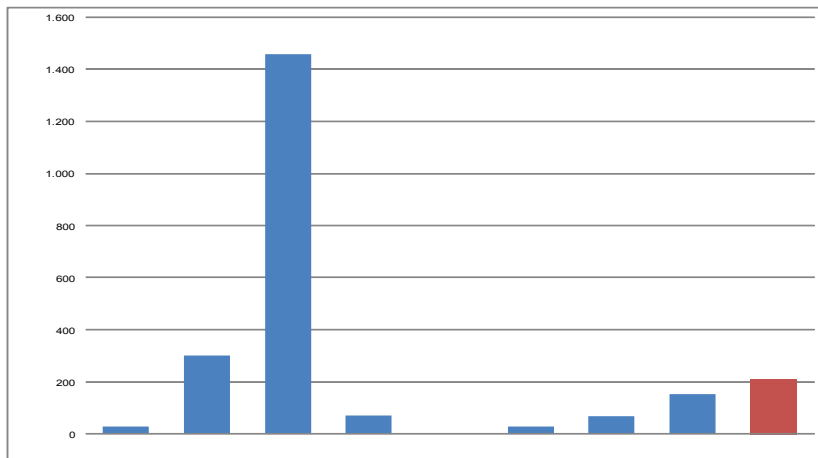
Графикон 5 – Број хеликоптера великих сила

Број тенкова великих сила приказан је на графикану 6. Највећи број тенкова има Кина (7.400), а најмањи број Велика Британија (227).

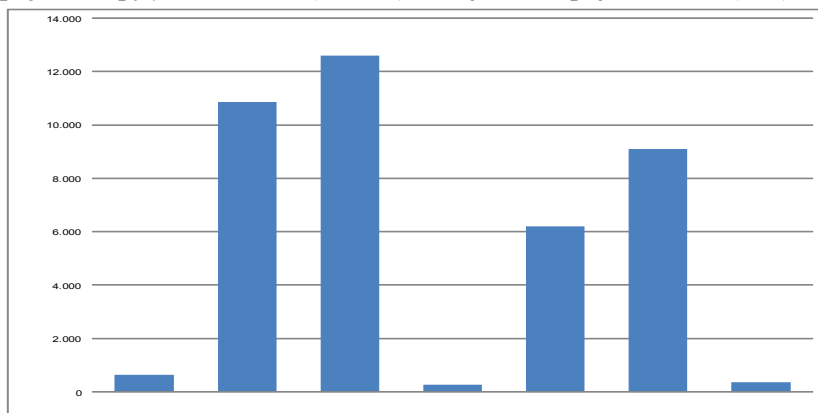
Графикон 6 – Број тенкова великих сила

Број тенкова карактеристичних држава приказан је на графикану 7. Највећи број тенкова има Грчка (1.460), док Литванија не поседује ниједан тенк.

Графикон 7 – Број тенкова карактеристичних држава

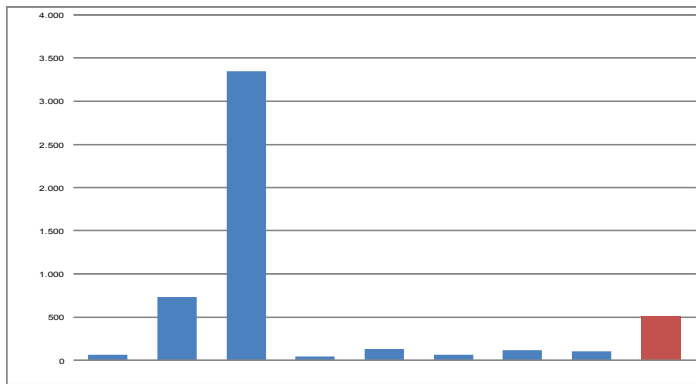
Република Србија има више тенкова од већине карактеристичних држава, изузев Грчке и Бугарске. Број артиљеријских оруђа великих сила приказан је на графикону 8. Највећи број артиљеријских оруђа има Кина (12.610), а најмањи број Немачка (288).¹⁵⁾

Графикон 8 – Број артиљеријских оруђа великих сила

Број артиљеријских оруђа приказан је на графикону 9. Највећи број артиљеријских оруђа има Грчка (3.353), а најмањи број Данска (44).

15) У број артиљеријских оруђа укључени су и минобацачи 82 и 120 мм.

Графикон 9 – Број артиљеријских оруђа карактеристичних држава

Република Србија има више артиљеријских оруђа од већине карактеристичних држава, изузев Грчке и Бугарске.

ТРОШКОВИ ОДБРАНЕ И УЛАГАЊА У ВОЈНЕ СНАГЕ

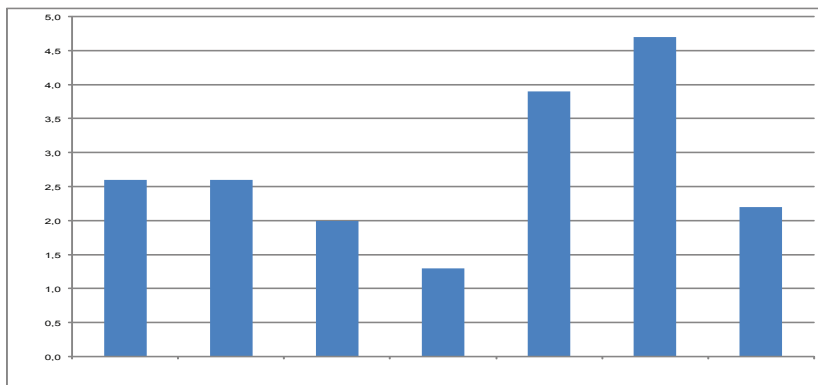
Трошкови одбране (функционисања и развоја оружаних снага) анализирали су кроз сагледавање: 1) удела трошкова одбране у бруто домаћем производу (БДП), 2) укупних трошкова одбране, и 3) трошкова одбране по војнику.

Сл. 2 Тренд војних трошкова у савременом свету¹⁶⁾

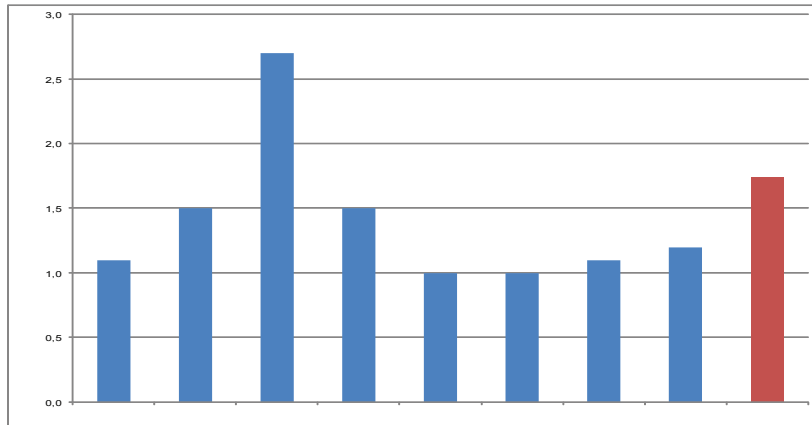
16) <http://www.sipri.org/yearbook/2012/04> (приступљено 12. априла 2013. године)

Удео трошкова одбране у БДП великих сила је различит и креће се од 1,3% до 4,7% (графикон 10). Највећи удео трошкова одбране у БДП имају САД (4,7% БДП), а најмањи Немачка (1,3% БДП).¹⁷⁾

Графикон 10 – Удео трошкова одбране у БДП великих сила

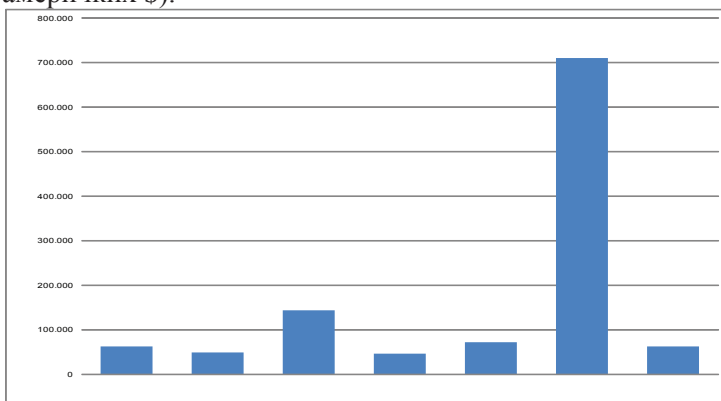
Удео трошкова одбране у БДП карактеристичних држава приказан је на графикону 11. Највећи удео трошкова одбране у БДП имала је Грчка (2,7%), а најмање Литванија и Мађарска (1%).

Графикон 11 – Удео трошкова одбране у БДП карактеристичних држава

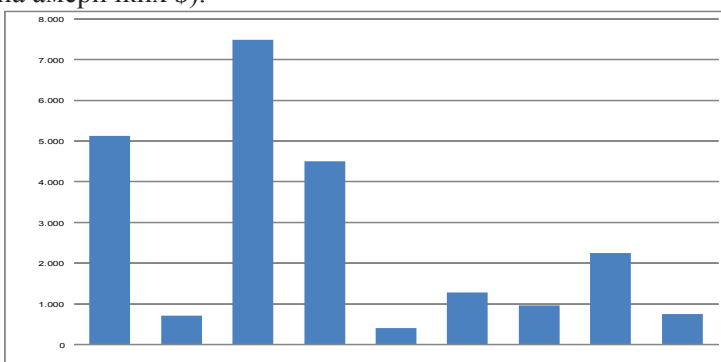
17) <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> (приступљено 12. априла 2013) – за велике силе и карактеристичне државе.

У Републици Србији, трошкови одбране у 2011. години су износили 1,74% БДП.¹⁸⁾ Укупни трошкови одбране великих сила приказани су на графикаону 13.¹⁹⁾ Највеће трошкове имају САД (711.000 милиона америчких \$), а најмање Немачка (46.700 милиона америчких \$).

Графикон 12 – Укупни трошкови одбране великих сила

Укупни трошкови одбране карактеристичних држава приказани су на графикаону 13.²⁰⁾ Највеће трошкове одбране имала је Грчка (7.502 милиона америчких \$), а најмање Литванија (405 милиона америчких \$).

Графикон 13 – Укупни трошкови одбране карактеристичних држава

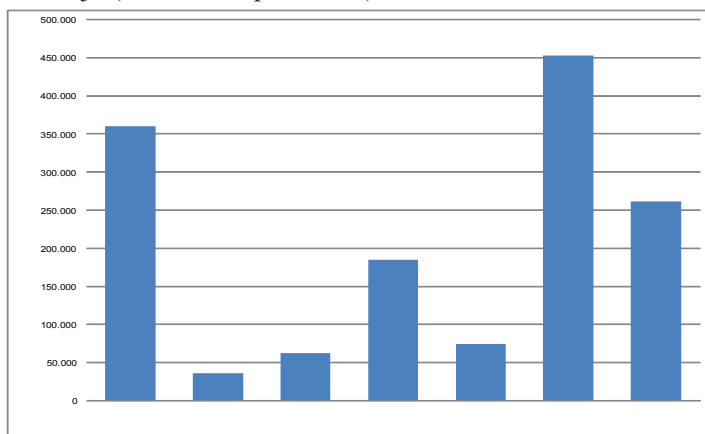
18) Извештај о реализацији Средњорочног плана и програма развоја система одбране у периоду од 2011. до 2016. године (без војних пензија). Према подацима Светске банке удео трошкова одбране у БДП Републике Србије у 2011. години износио је 2,1%.

19) <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/sipri-factsheet-on-military-expenditure-2011.pdf> (приступљено 12. априла 2013).

20) <http://milexdata.sipri.org/> (приступљено: 12. априла 2013).

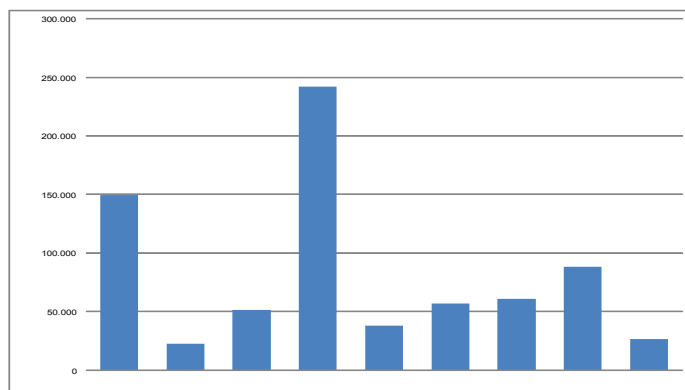
Укупни трошкови одбране Републике Србије у 2011. години су мањи од износа већине анализираних карактеристичних држава, изузев Литваније и Бугарске.

Трошкови одбране великих сила по војнику приказани су на графикаону 14. Највеће трошкове су имале САД (453.034 \$), а најмање Индија (36.906 америчких \$).

Графикон 14 – Просечни трошкови одбране по војнику великих сила

Трошкови одбране карактеристичних држава по војнику приказани су на графикаону 15. Највеће трошкове одбране по војнику имала је Данска (242.377 америчких \$), а најмање Бугарска (23.056 америчких \$).

Графикон 15 – Просечни трошкови одбране по војнику карактеристичних држава

Трошкови Републике Србије за одбрану, по војнику, у 2011. години су нижи од већине карактеристичних држава, изузев Бугарске.

Значајне разлике постоје у броју кључних борбених система великих сила. Највећи број борбених авиона и хеликоптера има САД, а највећи број тенкова и артиљеријских оруђа Кина, што намеће закључак да је опремљеност према врсти борбених система условљена првенствено карактером изазова, ризика и претњи безбедности, националним интересима држава и политиком одбране. Код карактеристичних држава уочена је релативна уједначеност са изузетком Грчке, која има највише борбених система. Република Србија има више кључних борбених система од већине карактеристичних држава.

Разлике у укупним трошковима одбране, као и у бројној величини оружаних снага, условљене су карактером изазова, ризика и претњи безбедности, националним интересима држава и политиком одбране. Највеће трошкове одбране од великих сила има САД (711.000 милиона \$). Код карактеристичних држава се такође уочава значајна неуједначеност укупних трошкова одбране. Највеће трошкове одбране од карактеристичних држава има Грчка (7.502 милиона америчких долара). Република Србија има готово најниже укупне трошкове одбране. Једино Литванија и Бугарска имају ниже укупне трошкове одбране.

У односу на просечне трошкове одбране по војнику код великих сила се уочава неуједначеност. Највеће просечне трошкове одбране по војнику имају САД (453.034\$) и Велика Британија (328.067\$). Остале велике силе имају значајно ниже просечне трошкове одбране по војнику. Код карактеристичних држава се уочавају релативно високи просечни трошкови одбране по војнику. Поједине карактеристичне државе имају веће просечне трошкове одбране по војнику и од појединих великих сила (Данска и Белгија имају веће просечне трошкове одбране по војнику од Индије, Кине и Русије). Република Србија има готово најниже просечне трошкове одбране по војнику у односу на карактеристичне државе (једино Бугарска има ниже трошкове).

Различиту структура трошкова одбране имају и велике силе и карактеристичне државе. Значајно је истаћи да велике силе издвајају између 20 и 30% буџета одбране за инвестиције, а карактеристичне су Индија (36,7%) и Кина (32,3%). Значајно је истаћи да Грчка, држава која има највећи број припадника оружаних снага и кључних борбених система, има најнеповољнију структуру трошкова одбране (персонални трошкови - 73,9%, оперативни тро-

шкови – 18,3% и инвестиције - 7,8%). Структура трошкова одбране Републике Србије је приближно на нивоу просека карактеристичних држава, али је та структура релативно неповољна и не омогућава оптималан развој система одбране.

ЗАКЉУЧАК

Држава као територијална и политичка организација глобалног друштва, поседује политичку независност (суверенитет) и економску аутономност у односу на друге државе. У савременом свету, државе не могу аутархично егзистирати и морају ступати у односе са другим државама. У таквим односима, свака држава наступа са позиције својих интереса. Како интереси држава нису идентични, у међународним односима развија се низ процеса чија су два крајња вида *процеси сарадње* и *процеси сукобљавања*.

Поред значајног присуства различитих облика употребе војне силе, у савременим међународним односима дошло је до великих промена у ставовима и опредељењима држава кад је реч о војној сили, као средству за остварење одређених националних интереса и циљева или политичких намера. На тренд тих промена деловали су следећи разлози: забрана употребе војне силе у агресивне сврхе Повељом ОУН, цена политичког потчињавања једног народа и одржавање те потчињености оружаном силом веома су велики, тако да то није економски оправдано, свођење војне силе на чувара успостављене доминације економским или другим средствима, опасност да и најмањи оружани конфликт може прерасти у рат великих размера са несагледивим последицама, огромна цена савременог оружја и трошкови опремања и држање великих савремених армија, као и огромни људски и материјални губици у оружаној борби која се води савременим наоружањем - што чини масовнију употребу војне силе економски неисплативом, демографски, социјално и психолошки неодрживом.

Сила је кроз историју у међународним односима имала различите облике примене. Носиоци политике силе често су били мотивисани хегемонистичким интересима, експлоатацијом, поробљавањем малих народа и држава. Када се циљеви нису могли остварити на миран начин, од стране моћних држава примењивана је сила, под различитим изговорима за такво поступање. Изговори су били неопходни за домаће и међународно јавно мњење. У тој примени силе у међународним односима користила су се сва расположива средства, у складу са потребом и могућностима, са-

гласно конкретним условима који детерминишу обим и интензитет њеног испољавања. Примењена сила имала је првенствено политичке, економске и војне елементе, с тим да је често имала и изражене верске и националне садржаје, како у домену узрока тако и у погледу интереса и циљева. Обим, интензитет и трајање употребе силе у конкретном сукобу, било је условљено различитим чиниоцима интерног и екстерног карактера.

На основу презентованих података може се закључити да је ризик избијања сукоба између великих сила значајно смањен, а тиме су истовремено деблокирана огромна средства за нове форме посредног агресивног и опресивног деловања, посебно против малих и недовољно развијених држава. Истовремено, међународна заједница не успева да успостави поуздане механизме спречавања сукоба између и унутар држава, тако да су међународни односи оптерећени трендом избијања локалних и грађанских ратова.

У условима ни рата ни мира државе траже сопствене путеве заштите своје безбедности, ређе ослонцем на властите снаге, а све чешће кроз разноврсне облике савезништва, партнерства и приступања интеграционим процесима на регионалном и глобалном плану.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов, С., «Безбедност у 21. веку», *Научна изграђеност и чиниоци војне стратегије*, Зборник радова СИМВОН 2001, Институт ратне вештине, Београд, 2001.
- Vasevich, A., J., «Policing Utopia. The Military Imperatives of Globalization», *The National Interest*, Summer, 1995.
- Вишњић, Д., *Научна изграђеност теорије стратегије* (докторска дисертација), Војна академија, Београд, 2003.
- Кисинџер, Хенри, *Дипломатија II*, Верзал прес, Београд, 1999.
- Ковачевић Сретен, *Основи система ДСЗ*, ВШУП, Београд, 1980.
- Morgenthau Hans J., *Politic among Nations: The struggle for Power and Peace*, New York, 1948.
- Стојановић, Ђ., Ђурић, Ж., *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- The Military Balance 2012*, The International Institute for Strategic Studies, London, 2012.
- Thucudides, *History of Peloponesian War*, Penguin, New York, 1972.
- Formica, D., JDCC, Joint Doctrine and Concepts Centre, Working session 1 of the OSCE seminar on Military doctrines & Defence Policies, 11 June 2001.
- <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>
- <http://milexdata.sipri.org/>

THE ROLE OF ARMED FORCES IN NATIONAL SECURITY OF THE STATE

Resume

In order to review the place and role of the armed forces and the military force in the world today, it is necessary to analyze contemporary views on force in general, its conditionality, scientific and technological achievements and their influence on national security. On the basis of these acknowledgements, the tendencies in structuring and development of national security system have been determined. Throughout the history, the armed forces were the main subject of the national security and the military force was in function of protection or realization of national interests. Today, the armed forces of global and regional powers are their important national security sub-systems, as for the small states the extent and content of their participation, as well as the armed forces capabilities for their substantial participation in national security maintenance and building are for many reasons questionable. The states, as systems and national institutions, are increasingly losing their real power since they don't have sufficient financial resources, primarily due to a new approach to national economies and globalization, as well as the ways of privatization of large state systems in these states. Therefore, today, small and underdeveloped countries which have modest capacities and operational capabilities of their armed forces essentially don't possess a real power. These states are relatively sovereign and forced to accept solutions in international relations, which are opposite to their national interests. In these states the armed forces are small and inadequate to national defence real needs. They are more in function of participation in regional defence alliances and accomplishment of tasks in support to civil society for encountering security risks and threats. Through the transition process, small, underdeveloped and middle-developed countries have significantly decreased their capacities and defence capabilities, regarding defence autonomy and reliance on their own forces. After the transition of industrial and economic systems of these states, the amount of resources for financing the armed forces decreased in percentage and nominally. These armed forces are not able to modernize fully, or to meet the real defence needs, having in mind the traditional meaning of the concept, in accordance with requests imposed by the physiognomy of contemporary wars and

armed conflicts. That is the reason why they most often seek for resolving the security and defence issues in membership or participation in different forms of regional organizations or alliances and defence initiatives comprised of several states connected with common interests.

Keywords: *national security, international relations, security system, state, power, force, armed forces, military, war, armed conflict, combat systems*

* Овај рад је примљен 20. октобра 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 26. новембра 2013. године.